

Sociologie řízení

Eva Kašparová
Petr Hampl

Edice učebních textů

 VŠEM

VYSOKÁ
ŠKOLA
EKONOMIE
A MANAGEMENTU

Eva Kašparová
Petr Hampl

Sociologie řízení

2.

AKTUALIZOVANÉ
VYDÁNÍ

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMIE A MANAGEMENTU
PRAHA 2012

Sociologie řízení

PhDr. Eva Kašparová, Ph.D.

Mgr. Petr Hampl

Copyright © Vysoká škola ekonomie a managementu 2012.

Vydání druhé. Všechna práva vyhrazena.

ISBN 978-80-86730-81-3

Recenzent

doc. PhDr. Ing. Marek Loužek, Ph.D.

Vysoká škola ekonomie a managementu

www.vsem.cz

Žádná část této publikace nesmí být publikována a šířena žádným způsobem a v žádné podobě bez výslovného svolení vydavatele.

Předmluva

Bez sociologického porozumění je užitečné pro každého obchodníka, ředitele, politika, manažera, analytika nebo kohokoliv jiného, kdo se snaží ovlivnit lidi kolem sebe, ať už pro jakýkoliv účel s jakýmkoliv morálním ospravedlněním, tvrdí klasik této disciplíny Peter L. Berger a miliony lidí na celém světě mu dávají za pravdu.

Sociologický pohled na sociální realitu totiž člověku napomáhá k pochopení základních principů fungování člověka lidské společnosti a to ať se jedná o jeho vlastní působení tak i o zpětné vlivy na něj směrem od společnosti jako celku. Jinak řečeno, manažer vybavený sociologickou znalostí je schopen všimnout si věcí, kterých si ostatní nevšimají. Je schopen zařadit zdánlivě bezvýznamné detaily lidského chování do souvislostí, kterých si ostatní nejsou vědomi. Je tak schopen přesněji porozumět a efektivněji reagovat. Často je také schopen uvědomit si s předstihem problémy, které ostatní mohou jen obtížně vidět a ještě častěji je schopen vyhnout se akcím s nežádoucími důsledky.

Tato učebnice není určena pro profesionální sociology, ale pro manažery, kteří chtějí využívat sociologické poznatky pro každodenní práci. Tomu odpovídá i její styl, místy zkratkovitý, ale s ambicí předat ze sociologie to nejdůležitější, a zejména vést čtenáře k dalšímu přemýšlení.

S určitým zjednodušením můžeme konstatovat, že učebnice obsahuje dvě skupiny témat. Jedna z nich se týká výzkumných metod a umožní čtenáři, aby dokázal vytvořit kvalifikované zadání pro výzkum a aby mohl snadno posoudit výstupy výzkumných agentur i interních výzkumů, odhalil chyby a nesrovnalosti a odolal všem pokusům o manipulaci odborným žargonem. Druhá ukazuje sociologický pohled na řadu oblastí, jako formování sociálních vztahů, osobnost člověka, typy sociálních skupin, kultura, konflikt a mnohé další.

Petr Hampl a Eva Kašparová, autoři

Jak používat tuto učebnici

Tuto knihu můžete jednoduše přečíst od začátku do konce, ale mnohem užitečnější vám bude s perem a papírem. Neefektivnější formou učení je aktivní učení, a proto jsme naplnili text příklady, abyste se přesvědčili, jak učivo zvládáte. Každá kapitola také obsahuje cíle, souhrn kapitoly a rychlý kviz. Následující body vám objasní, jak s knihou pracovat co neefektivněji.

- a) Vyberte si kapitolu, kterou budete studovat, přečtěte si úvod a cíle na začátku kapitoly.
- b) Potom si přečtěte souhrn kapitoly na jejím konci (před rychlým kvizem a úkoly). Neočekávejte, že tento krátký závěr znamená v této fázi příliš mnoho, ale zkuste, zda můžete spojit některý z probraných bodů s některým z cílů.
- c) Poté si přečtěte samotnou kapitolu. Vyřešte jednotlivé příklady tak, jak jdou za sebou. Největší prospěch z příkladů získáte, pokud si své odpovědi napíšete předem a poté je zkontrolujete se správným řešením.
- d) Při čtení používejte poznámkový sloupec a přidávejte vlastní komentáře, odkazy na další materiál atd. Pokuste se formulovat své vlastní názory. Čím hlubší dialog s knihou povedete, tím více ze svého studia získáte.
- e) Až dočtete kapitolu, znovu si přečtěte souhrn kapitoly. Poté se vraťte k cílům na začátku kapitoly a položte si otázku, zda jste jich dosáhli.
- f) Nakonec upevněte své znalosti tím, že písemně vyřešíte úkoly v závěru kapitoly. Své odpovědi si můžete zkontrolovat tak, že se podíváte zpět do textu. Návrat k textu a hledání významných detailů dále zlepší pochopení předmětu.

Značky a symboly v učebním textu

Struktura distančních učebních textů je rozdílná již na první pohled, a to např. v zařazování grafických symbolů – značek.

Specifické grafické značky umístěné na okraji stránky upozorňují na definice, cvičení, příklady s postupem řešení, klíčová slova a shrnutí kapitol. Značky by měly studenta intuitivně vést tak, aby se již po krátkém seznámení s distanční učebnicí dokázal v extu rychle a snadno orientovat.

Definice

Upozorňuje na definici nebo poučku pro dané téma.

Příklad – případová studie

Označuje příklady a úkoly na konci kapitoly.

Cvičení

Označuje úkoly k procvičování s řešením na konci kapitoly.

Klíčová slova

Upozorňuje na důležité výrazy či odborné termíny nezbytné pro orientaci v daném tématu.

Shrnutí kapitoly

Shrnutí kapitoly se zařazuje na konec dané kapitoly. Přehledně, ve strukturovaných bodech shrnuje to nejpodstatnější z předchozího textu.

Otázky k procvičení a úkoly

Označuje otázky a úkoly s postupem řešení na konci kapitoly.

1 Úvod a vymezení předmětu	17
1.1 CO JE TO SOCIOLOGIE	18
1.1.1 Vymezení předmětu zájmu	18
1.1.2 V čem spočívá sociologický přístup	19
1.2 MANAŽERSKÁ SOCIOLOGIE	20
1.2.1 Co je a co není organizace	21
1.2.2 Hlavní fáze vývoje manažerské sociologie	22
1.2.3 Smysl a význam studia manažerské sociologie	22
1.3 VZTAH SOCIOLOGIE K JINÝM OBORŮM A DISCIPLÍNÁM	23
1.3.1 Manažerská sociologie a ekonomie	23
1.3.2 Manažerská sociologie a teorie managementu	24
1.4 RŮZNÉ POHLEDY NA ČLOVĚKA A NA ORGANIZACI	25
1.4.1 Organizace jako bojiště	25
1.4.2 Organizace jako divadlo	26
1.4.3 Organizace jako stroj	26
1.4.4 Organizace jako divošský kmen	27
1.5 VÝZNAMNÉ POSTAVY A SMĚRY DĚJIN SOCIOLOGIE	27
Literatura	33
2 Kvalitativní metody sociologického výzkumu	37
2.1 ROZDÍL MEZI KVALITATIVNÍMI A KVANTITATIVNÍMI METODAMI	38
2.1.1 Kvalitativní výzkum	38
2.1.2 Kvantitativní výzkum	40
2.2 VALIDITA A RELIABILITA: MĚŘÍTKA POUŽITELNOSTI VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	40
2.3 VYBRANÉ KVALITATIVNÍ METODY	42
2.3.1 Nestandardizovaný rozhovor	42

2.3.2 Rozhovor pomocí návodu (polostandardizovaný rozhovor)	42
2.3.3 Narativní rozhovor	43
2.3.4 Skupinová diskuse (focus group)	43
2.3.5 Pozorování	44
2.3.6 Případová studie	44
2.3.7 Experiment	45
2.4 OBECNÉ POZNÁMKY KE KVALITATIVNÍM METODÁM	45
2.5 METODY NA POMEZÍ KVALITATIVNÍCH A KVANTITATIVNÍCH METOD	46
2.5.1 Analýza dokumentů (obsahová analýza)	46
2.5.2 Sociometrie	47
Literatura	49
3 Kvantitativní metody sociologického výzkumu	53
3.1 POSTUP PŘI DOTAZNÍKOVÉM VÝZKUMU	54
3.2 FORMULACE HYPOTÉZ	54
3.3 ROZHODNUTÍ, ZDA JE DOTAZNÍKOVÝ VÝZKUM VŮBEC VHODNÝ	55
3.4 URČENÍ ZÁKLADNÍHO SOUBORU	56
3.5 URČENÍ VELIKOSTI VZORKU	56
3.6 URČENÍ ZPŮSOBU VÝBĚRU VZORKU	57
3.6.1 Náhodný výběr	58
3.6.2 Kvótní výběr	58
3.7 KONSTRUKCE DOTAZNÍKU	58
3.8 PILOTNÍ VÝZKUM	59
3.9 SBĚR DAT (VYPLŇOVÁNÍ DOTAZNÍKŮ)	60
3.9.1 Osobní pohovory tazatelů s respondenty	60
3.9.2 CATI – telefonické dotazování	60

3.9.3 Internetové výzkumy	60
3.9.4 Dotazníky distribuované poštou	61
3.9.5 „Bezbranné“ populace	61
3.10 ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA DOTAZNÍKŮ	61
3.10.1 Jednorozměrné statistiky	61
3.10.2 Souvislost mezi jevy	62
3.10.3 Složitější sítě příčinnosti	63
3.10.4 Faktorová analýza	64
3.11 POZNÁMKA KE KVANTITATIVNÍM METODÁM	65
Literatura	67
4 Socializace	71
4.1 ČLOVĚK JAKO SOCIÁLNÍ BYTOST	72
4.2 SOCIALIZACE	73
4.3 SOCIALIZACE A VARIABILITA SOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ	76
4.4 SOCIALIZACE, SOCIÁLNÍ ROLE	78
4.5 SOCIALIZACE, POJETÍ SEBE SAMA A SOCIÁLNÍ IDENTITA	80
Literatura	82
5 Sociální instituce	85
5.1 SOCIÁLNÍ INSTITUCE	86
5.2 RODINA	88
5.2.1 Sociální struktura rodiny a její podoby	89
5.3 VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE	89
5.4 EKONOMICKÉ INSTITUCE	90
5.5 VYMEZENÍ SOCIÁLNÍCH INSTITUCÍ PODLE JENKINSOVÉ	94

5.6 SOCIÁLNÍ KONTROLA	95
5.7 MOČ, AUTORITA A VLIV	97
5.7.1 Moc ve formalizovaných organizacích	98
Literatura	101
6 Adaptace a vnější prostředí organizace	105
6.1 JEDINEC VE VNĚJŠÍM PROSTŘEDÍ	106
6.2 KULTURNÍ ADAPTACE	106
6.3 PRACOVNÍ ADAPTACE	108
6.3.1 Adaptační proces a jeho řízení	109
6.4 VNĚJŠÍ PROSTŘEDÍ ORGANIZACE	110
6.5 VNĚJŠÍ VZTAHY ORGANIZACE	111
Literatura	114
7 Kultura organizace	117
7.1 DEFINICE KULTURY	118
7.2 VZTAH SKUTEČNÉ A OFICIÁLNÍ KULTURY	119
7.3 ROLE JEDINCE V KULTUŘE ORGANIZACE	120
7.4 KULTURNÍ ŠOK	121
7.5 AKULTURACE	122
7.6 SÍLA PODNIKOVÉ KULTURY A LOAJALITA ZAMĚSTNANCŮ	124
7.7 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ KULTURU ORGANIZACE	125
7.8 SUBKULTURY A KONTRAKULTURY	126
7.9 ZMĚNA ORGANIZAČNÍ KULTURY	127
7.10 TYPOLOGIE KULTUR	127
7.10.1 Typologie Charlese Handyho	128

7.10.2 Typologie Fonse Trompenaarse	129
Literatura	132
8 Sociální skupina, organizace, pracovní skupina, tým	135
8.1 SOCIÁLNÍ SKUPINA	136
8.2 FORMÁLNÍ ORGANIZACE	138
8.3 PRACOVNÍ SKUPINY	139
8.4 PRACOVNÍ TÝMY	140
8.5 VIRTUÁLNÍ TÝMY	140
Literatura	144
9 Stratifikace a mobilita ve společnosti a organizaci	147
9.1 SOCIÁLNÍ STRUKTURA Z POHLEDU SOCIOLOGIE	148
9.2 SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE	149
9.2.1 Tři dimenze stratifikace podle Webera	150
9.2.2 Typy stratifikačních systémů	150
9.3 STRATIFIKAČNÍ TEORIE	151
9.4 SOCIÁLNÍ STRUKTURA ČR	153
9.4.1 Transformace sociální struktury v ČR	153
9.5 SOCIÁLNÍ MOBILITA	155
Literatura	157

10 Konflikt v organizaci	161
10.1 DEFINICE KONFLIKTU	162
10.2 ZÁKLADNÍ POHLEDY NA KONFLIKT V ORGANIZACI	163
10.2.1 Konsenzuální pohled	163
10.2.2 Teorie konfliktu	164
10.3 KLASIFIKACE KONFLIKTŮ	165
10.3.1 Rozdělení konfliktů podle Ralfa Dahrendorfa	165
10.3.2 Řízení konfliktů podle Lewise Cosera	165
10.4 ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ	166
10.4.1 Model Thomase a Kilmanna	166
10.4.2 Model IBRD	166
10.5 POZITIVNÍ FUNKCE KONFLIKTU	167
10.6 STŘETNUTÍ KULTUR – SPECIFICKÁ PODOBA KONFLIKTŮ V ORGANIZACI	168
Literatura	170
Vzorový test	172
Glosář	174

1

---

kapitola

Úvod a vymezení předmětu

1. kapitola

Úvod a vymezení předmětu

Úvod

Sociologie je disciplína, která se zabývá jedinci, skupinami, vztahy mezi lidmi a celými společnostmi. Sociologické porozumění realitě je důležité pro každého, jehož záměry obsahují jakoukoli manipulaci s lidmi s jakýmkoli morálním ospravedlněním. Ačkoli se manažerská sociologie úzce překrývá s jinými obory (zejména ekonomie a teorie řízení), přináší některé jedinečné pohledy a poznatky a v mnoha situacích umožňuje lépe reagovat a lépe předvídat další vývoj. Jednotlivé sociologické školy a směry se v názorech i preferovaných výzkumných metodách významně liší.

Cíle kapitoly

V této kapitole se dozvíte:

- čím se sociologie zabývá,
- jak k předmětům svého zájmu přistupuje,
- jaká jsou specifika sociologie řízení,
- jak se liší od ekonomie a teorie managementu a co má s nimi naopak společného,
- shrnutí některých zajímavých pohledů na organizaci,
- přehled nejvýznamnějších postav a směrů sociologického myšlení.

1.1

Co je to sociologie

1.1.1 Vymezení předmětu zájmu

„Sociologové se shodují pouze v jediném bodu. Totiž že nejsou dostatečně placeni,“ říká jedna ze základních učebnic metod sociologického výzkumu.¹ Skutečně, bylo by možné naplnit celou následující učebnici pouze různými definicemi sociologie a diskusí o těchto definicích. Vyhneme se proto výčtu definic, nebudeme se pokoušet o vlastní a raději shrneme hlavní oblasti, kterými se sociologie zabývá.

- **Jedinci, psychická struktura jejich osobností, povahové rysy a to, jak tyto rysy vznikají a jsou udržovány.** Zajímají nás tedy lidé, jejich sklony, chování, intelektuální schopnosti a faktory, jež to vše ovlivňují. Sociologie je jednou z mnoha disciplín, které se lidskou osobností zabývají, a všímá si jiných aspektů než psychologie, psychiatrie, medicína a další obory. Někteří sociologové si všímají souvislostí mezi povahovými rysy jedinců a jejich ekonomickým postavením (Pierre Bourdieu²), další zkoumají vývoj psychických struktur v dějinách (Norbert Elias³), další řeší vztah mezi genetickými danostmi a vlivem výchovy (Charles Murray⁴), jiní se pokoušejí pochopit, jak se v člověku rodí vědomí vlastní identity (Mead⁵) nebo proč jsou někteří lidé tak odolní vůči tlaku okolí a jiní zase tak konformní (David Riesman⁶).
- **Skupiny všech velikostí, dění uvnitř těchto skupin a reakce na okolí.** Sociální skupinou je v tomto kontextu myšleno jakékoli seskupení lidí (zpravidla se uvádí, že se musí jednat o alespoň tři osoby), mezi nimiž existují vztahy – od rodiny přes sportovní oddíl, partu zločinců, třídní kolektiv, podnik, bojovou jednotku, politickou stranu, podnik, skupinu pasažérů v letadle až po studenty českých vysokých škol nebo celou armádu. Samotné vymezení pojmu skupina je předmětem bádání a sporů.⁷
- **Vztahy a procesy odehrávající se mezi lidmi.** Konflikty a jejich řešení, solidarita, závist, útlak, komunikace, formování skupin, násilí, rodinné a sexuální chování, pracovní návyky, ekonomický vzestup či úpadek, náboženství, vliv médií, rasismus, politická korektnost a cokoli dalšího se může stát sociologickým tématem. I samotný vznik oboru sociologie a zvyklosti sociologů jsou sociologickým tématem.

¹ Zdroj: Disman, S.: *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha, Univerzita Karlova, 1993, str. 14.

² Šubrt, J., Balon, J.: *Soudobá sociologická teorie*. Praha, Grada, 2010, str. 172–182.

³ Šubrt, J., Balon, J.: *Soudobá sociologická teorie*. Praha, Grada, 2010, str. 74–82.

⁴ Murray, C.: *The bell curve: Intelligence and class structure in American life*. New York, Free Press Paperbacks Book, 1994.

⁵ Mead, G.: *Mind, self and society*. Chicago, Phoenix Books, 1970.

⁶ Riesman, D.: *Osamělý dav*. Praha, Kalich, 2. vydání, 2007.

⁷ Zdroj: *Velký sociologický slovník*. Praha, Karolinum, 1996, str. 994–996.

- **Společnosti jako celky.** Vývoj společností, jejich růst a úpadek (Toynbee⁸), formování veřejného mínění (Gasset⁹), rozdíl mezi veřejností a manipulovanou masou (Mills¹⁰), velké třídní konflikty (Marx¹¹), změny trendů, které mění charakter národů a národních ekonomik (Bell¹², Berger¹³, Toffler¹⁴), přechod od národního státu ke globální vládě (Beck) nebo od tradiční k moderní společnosti (Dahrendorf¹⁵) – to všechno je pochopitelným předmětem sociologického studia.
- **Obecné teorie o všech výše uvedených oblastech.** Cílem práce mnoha sociologů je najít všeobecně platnou teorii, kterou bude možné uplatnit pro analýzu celých národů i skupin všech velikostí. Nejvýraznějšími představiteli tohoto trendu jsou Talcott Parsons a Niklas Luhmann.¹⁶

V následující učebnici pochopitelně najdete jen malý výsek z toho, čím se sociologie zabývá.

1.1.2 V čem spočívá sociologický přístup

Sociologie není určena jen tím, o co se zajímá. Důležitý je způsob, jakým se o výše uvedené oblasti zajímá. Jakým způsobem o nich sociologové přemýšlejí, které věci pokládají za důležité, kdy a jak provádějí výzkum, jak jej vyhodnocují a vše, co k tomu patří.

Vyhňeme se otázce, zda je sociologie vědou a případně jakým typem vědy¹⁷ a spokojíme se s tvrzením, že v sociologii jde o systematické přemýšlení, zkoumání, shromažďování poznatků, vytváření hypotéz a jejich posuzování.

Z toho vyplývá několik rysů:

- **Systematický přístup.** Kupříkladu člověk, který se detailně zajímá o průběh jednoho konfliktu v jedné škole, může být dobrým reportérem, nestává se však ještě sociologem. Sociologický pohled by vyžadoval soustavnější studium konfliktů na školách nebo v určitém typu organizací. Dokonce i kdyby sociolog napsal detailní práci o jednom konkrétním případě, byl by tento případ pojednán s cílem pochopit širší souvislosti.
- **Analytický přístup.** Sociolog se snaží odlišit rozhodující aspekty jevů od nepodstatných, zjišťovat pravidelnosti a pojmenovávat klíčové skutečnosti. Výrazem analýza zde myslíme rozdělení popisu skutečnosti na menší části a aspekty tak, abychom se mohli lépe orientovat, porovnávat a předvídat. Tak například školní konflikt bychom mohli analyzovat z hlediska příčin, projevů násilnosti, sociálního postavení účastníků.
- **Zkoumání a shromažďování poznatků.** Povinnou součástí sociologie je výzkum, ať už terénní, nebo takový, který se odehrává v knihovnách a u počítačů. Asi nejproslavenější metodou je dotazníkový výzkum, nicméně jak si dále ukážeme, možnosti jsou daleko širší a zajímavější.
- **Formulace hypotéz.** Slovem hypotéza je zde myšleno tvrzení, které je natolik jednoznačné a konkrétní, aby mohlo být podrobeno dalšímu zkoumání. Tvrzení „všichni chlapi jsou hajzlové“ tedy není správnou hypotézou, zatímco tvrzení „více než 80 % mužů pravidelně porušuje většinu slibů daných svým partnerkám“ už můžeme za hypotézu považovat.

8 Toynbee, A.: *Studium dějin*. Praha, Práh, 1995.

9 Gasset, J.: *Vzpoura davů*. Praha, Naše vojsko, 1993.

10 Mills, C.: *Sociologická imaginace*. Praha, Sociologické nakladatelství (SLON), 2002.

11 Marx, K., Engels, B.: *Vybrané spisy*. Praha, Svoboda, 1976.

12 Bell, D.: *Kulturní rozpory kapitalismu*. Praha, Sociologické nakladatelství, 1999.

13 Berger, P.: *Kapitalistická revoluce*. Bratislava, Archa, 1993.

14 Toffler, A.: *Šok z budoucnosti*. Praha, Práce, 1992.

15 Dahrendorf, R.: *Moderný sociální konflikt: esej o politice slobody*. Bratislava, Archa, 1991.

16 Šubrt, J., Balon, J.: *Současná sociologická teorie*. Praha, Grada, 2010.

17 Zájemce o tuto oblast můžeme odkázat na některé z následujících publikací: Hampl, P.:

Metodologie sociálních věd v podání Karla R. Poppera. Diplomová práce, Filozofická fakulta univerzity Karlovy, Praha, 1997.

Popper, K.: *Bída historicismu*. Praha, OIKOYMENH, 1994. Kuhn, T.: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha, OIKOYMENH, 1997.

- **Posuzování hypotéz.** Ani velmi dobře formulovaná hypotéza nemá valného významu, dokud není porovnána s fakty a na základě toho potvrzena nebo zamítnuta. Život hypotéz je ovšem nešťastný v tom smyslu, že zatímco jediné vyvrácení znamená konec hypotézy, žádné potvrzení není definitivní. Nikdy nemáme jistotu, že výsledkem příštího pokusu nebude vyvrácení hypotézy. Popper¹⁸ v této souvislosti nabízí zajímavou otázku: „Jaká fakta by vedla k vyvrácení této hypotézy?“ Pokud odpověď zní, že taková fakta neexistují, nejedná se o skutečnou hypotézu.

Solidní sociologie by měla obsahovat všechny tyto činnosti, čímž ovšem není řečeno, že musí probíhat v určitém konkrétním pořadí. V každém případě však spolu navzájem souvisejí. Bez systematického přístupu nedokážeme formulovat solidní hypotézy, bez teoretického rámce nedokážeme realizovat výzkumy (jestliže věci nedokážeme pojmenovat, nejsme po nich schopni pátrat), formulace hypotéz nemá smysl, pokud bychom je nedokázali posuzovat. A potvrzené nebo vyvrácené hypotézy nás vedou k zájmu o další jevy a jejich aspekty.

Podstatným jevem, který sociologické zkoumání provází a který je odlišuje od jiných disciplín, je porozumění. Naprostá většina sociologických škol se shoduje v tom, že nestačí shromažďovat fakta o osobách, předmětech, jejich výskytu, pohybu atd., ale že je zapotřebí porozumět významu, jaký aktéři (pozorovaní lidé) přikládají situacím, svému jednání a jednání druhých. Bez tohoto porozumění nemůže být naše pochopení úplné.

PŘÍKLAD 1.1

Představme si třeba výzkumníka, který by pozoroval trh studentských brigád v současné České republice a kterého by zajímala pouze fakta. Bez významů, jaké těmto faktům přikládají účastníci. Rychle by zjistil, že hodinová mzda studentů činí 60–100 korun. Některé studentky však za nepřilíš namáhavou práci inkasují 2 000 korun za hodinu a více. Mohl by uvažovat o tom, zda tato skupina studentek nepatří k vyšší společenské třídě, není inteligentnější než ostatní apod. Teprve ve chvíli, kdy pochopí, jaký význam určitým věcem přikládají studenti, jejich rodiče, přátelé nebo třeba budoucí životní partneři, je jasné, že ony „skvěle placené“ studentky prodávají svou sebeúctu a psychickou stabilitu, ohrožují možnost mít jednou hezkou rodinu, riskují zdraví, možná působí problémy svým příbuzným apod.

1.2

Manažerská sociologie

Manažerská sociologie nemá specifické metody, techniky ani poznatky, které by ji odlišovaly od „běžné“ sociologie. Jedná se o ty části a pasáže sociologie, jež mohou být užitečné pro pochopení organizací, jejich struktury, dění uvnitř nich i reakcí na okolí. To typicky zahrnuje témata, jako jsou konflikty, spolupráce, solidarita, vytváření menších skupin a formování vztahů mezi nimi, firemní kultura, byrokracie, využívání moci, otázky byrokracie, sociální kontrola, začleňování jedinců, schopnost reagovat na vnější podněty apod.

¹⁸ Zdroj: Popper, K.: *Věčné hledání*. Praha, OIKOYMENH, 1995, str. 143 a dále.

Manažerská sociologie si pochopitelně všímá zejména organizací. Největší zájem má o ty organizace, které fungují legálně a mají formální podobu. Tedy o takové organizace, jež jsou někde zaregistrovány a fungují podle písemných předpisů a pravidel. To znamená podniky, úřady, sportovní kluby a další spolky i neziskové organizace. To je dáno tím, že takové organizace mohou být pozorovány snadněji, s nižší mírou rizika, a často za to sociologové dokonce dostanou zapláceno. Naproti tomu jen málokterý mafiánský boss požádá sociology nebo konzultanty, aby analyzovali pracovní spokojenost drogových dealerů. Nicméně poznatky sociologie organizace by měly platit pro všechny druhy organizací, ať jsou někde registrovány, či nikoli.

1.2.1 Co je a co není organizace

To nás staví před otázku, co přesně rozumět pod pojmem organizace. Slovníková definice¹⁹ uvádí následující znaky, které musí být splněny zároveň:

Organizace je skupina lidí, která:

- **existuje kontinuálně** – členové téměř žádné organizace spolu netráví veškerý čas, ale i když spolu momentálně nejsou, stále platí, že zastávají určité pozice v organizaci a z toho vyplývající práva a povinnosti. Kapitán ragbyového mužstva zůstává kapitánem, i když je momentálně na večeri s manželkou. Za organizace naopak nemůžeme pokládat skupiny založené na principu „až budeme mít chuť, zase něco podnikneme“.
- **provádí činnosti, které mají společný cíl,**
- **tyto činnosti jsou navzájem koordinovány** – lidé tedy nepracují samostatně vedle sebe, ale jejich činnosti vytvářejí nějaký celek. Například zaměstnanci automobilky, jejichž zcela rozdílné činnosti vedou k produkci automobilu, nebo vojáci, jejichž rozdílné činnosti jsou vedeny společnou snahou eliminovat nepřátelskou vojenskou jednotku.
- **je mezi nimi dělba práce** – mají rozděleny role a úlohy a každý ví alespoň přibližně, jakou zastává pozici a co se od něj očekává.
- **a určitá hierarchie autority** – mělo by být vždy možné jednoznačně určit, kdo je komu nadřízený a podřízený.

Tak například nezávislé výtvarníky působící v určitém regionu nemůžeme pokládat za organizaci, i když se většinou navzájem znají a probíhají mezi nimi kontakty. Každý má totiž vlastní zakázky, sleduje vlastní cíle a svou činnost nijak nekoordinují. Může však vzniknout sdružení nezávislých výtvarníků, jež bude mít společné cíle (např. prosazení zákona, který zabrání dalším výtvarníkům ve vstupu do oboru), jehož členové budou mít definované role a pravomoci. Takové sdružení by nesporně bylo organizací podle výše uvedené definice.

Vidíme také, že tradiční autoritativní rodinu můžeme pokládat za organizaci – je jasné, kdo je hlava rodiny a kdo se komu podřizuje, jsou vymezeny role, je zřejmé, které práce jsou mužské a které ženské, co je povinností dospělých a co je povinností dětí. Naopak demokratický typ rodiny, kde role nejsou příliš vymezeny a autorita se uplatňuje jen nezřetelně a zřídka, bychom mohli za organizaci označit jen obtížně. U těch typů soužití, kde je zpochybněna i kontinuita členství (bydlí ještě tatínek s námi, nebo už ne?), je to už zcela nemožné.

¹⁹ Zdroj: *Velký sociologický slovník*. Praha, Karolinum, 1996, str. 723–724.